

ВІКТОРІЯ ТАРАСОВА
(Полтава)

ОБРАЗ АВТОРА У „ДОН ЖУАНІ” ДЖ. БАЙРОНА ТА „ЄВГЕНІЇ ОНЕГІНІ” О. ПУШКІНА

Ключові слова: образ автора, сюжет, герой, жанр, типологічність, своєрідність.

Загальновідомо, що образ автора у літературному творі – це художній двійник реальної особистості письменника, змодельоване ним уявлення про себе і відтворене у свідомості читача. Образ автора з’являється на пізніх етапах історії літератури, хоча перші підходи до нього розпочалися ще в античну добу, але набули виразності в період Ренесансу. Оскільки твори Дж.Байрона й О.Пушкіна належать до різних літературних напрямків – „Євгеній Онегін” до реалістичного, „Дон Жуан” до романтичного – знаходимо поряд з типовими рисами окремі відмінності у змалюванні образу автора. Так, романтичний образ автора збагачується моральними та світоглядними характеристиками, виражає ідейно-естетичну позицію письменника. У реалістичній літературі образ автора позбавляється своєї винятковості, зазнає своєрідного заземлення [6, с. 513]. На думку Б.Іванюка, образ автора, оповідача можна віднести до образів так званої суб’єктної типології [5, с. 378].

З’ясуємо, як саме Дж.Байрон та О.Пушкін створювали образи автора. Перш за все вплив на формування образу автора мають жанрово-композиційні особливості творів. Так, ліро-епічна форма роману Дж.Байрона „Дон Жуан” дає можливість поетові виступати то в ролі оповідача, то від свого власного імені. При цьому ліричні відступи автора мають найрізноманітніший характер: часом поет дає в них іронічно-узагальнюючий коментар до пригод свого героя:

*Як цар Давид постарів, відмінили
пігулки та мікстури лікарі
і прописали, щоб додати сили,
йому гарненьку жінку до зорі.
Але Давида оживила люба,
а Дон Жуан ледь-ледь не врізав дуба... [1, с. 52].*

В інших же випадках автор зовсім відволікається від сюжету і вільно міркує про різні сторони суспільного життя:

*Життя для жінки – то лише кохання,
а для мужчин – то крихітка дрібна [1, с. 58].*

Дж.Байрон полемізує із сучасною йому літературою:

*Ти Созбі не берись імітувати –
облиш його Пегаса та пісні [1, с. 61].*

Поет згадує про випадки, що відбулися в його власному житті:

*Так, світлу юність з мріями ясними
я передчасно обміняв на рими [1, с. 64].*

Автор нерідко вступає в розмову з читачем щодо своєї творчості:

*Від публіки чекатиму я схвали
оцим епічним задумам моїм [1, с. 62].*

«Дон Жуану», як відзначено критикою, властива і велика емоційна різноманітність. Сатира, гумор, задушевний ліризм – усі ці різні емоційні відтінки присутні у творі в найсмисливіших, несподіваних поєднаннях. Тому сюжет роману багатий і гнучкий. Автор поеми відіграє досить важливу роль у перебігу дій: він не тільки коментує події, але й є безпосереднім їх учасником. Досить широке проникнення авторського „я” в структуру твору дає змогу говорити про автора як про одного з головних героїв. Жанровою домінантою у „Дон Жуані” є образ автора. Це той елемент, який визначає внутрішні і зовнішні пропорції твору і з’єднує всі частини роману в єдине художнє ціле. Автор з’являється в «Дон Жуані» як оповідач, письменник, ліричний герой. Автор не ставить героя на другий план, він рівноцінний йому, але діє в іншій сфері. Як відзначає В.Жирмунський, у „Дон Жуані” відступи поета мають переважно іронічний характер і служать „випаденню з того плану, в якому ведеться розповідь” [4, с. 217-218].

Можна відмітити, що вибрана на початку позиція друга родини сама по собі одночасно була і позначенням вікової дистанції між автором-оповідачем та Дон Жуаном-юнаком. Ми бачимо, що Байрон повинен бути дорослішим. Але подальші події дозволяють зробити протилежний висновок. Участь Дон Жуана в штурмі Ізмаїла російськими військами (30 грудня 1790 року) указує і на те, що автору поеми в цей час було 2 роки (Байрон народився у 1788 році). Кількість подібних парадоксів і порушень життєвої логіки виражається у поемі двозначним числом.

Відокремленню героя від автора допомагає їх тимчасове і просторове розходження, розмежування їх функцій: герої мислять і діють, автор роздумує, аналізує, узагальнює. Але іноді в „Дон Жуані” проступали автобіографічні мотиви. У зображенні сімейного розладу батьків Жуана, у портреті його матері, донни Інеси, небезпідставно розпізнаються натяки на особисте життя поета [3, с. 232].

На початку роману форма «я» виражає коливання між автором, творцем роману, й оповідачем, що виступає спостерігачем і реєстратором вигаданих подій. Оповідач відрізняється від автора віком, рівнем розвитку, життєвими принципами, реакцією на події. Проте у ряді випадків оповідач і автор виразно не розділені. Автор-персонаж з’являється в І пісні «Дон Жуана», розповідаючи про події, свідком яких він був. Він є другом батька Жуана:

*Та заслужив і доброго він слова,
Хоч правити не міг би за вірець.
Я тверджу так, бо знав його чудово [1, с. 19].*

Присутність історичної особи додає сюжетові ще більшої конкретності. З іншого боку, автор стає художнім образом, що був уведений у систему образів твору, і тим самим набуває деяких вигаданих якостей.

Особливо це властиве авторові-персонажеві у «Дон Жуані», який представляється жителем Севільї, іспанцем або іноземцем, самотнім та неодруженим.

*Тепер мені вже тридцять пролунало –
Вже сивіти й волосся почало.
Час про перуку дбати. Та чимало
Сивин уже і серце здобуло! [1, с. 63];*

*Нема солодких мрій уже...
...З'явилася досвідченість серйозна,
хоч де було узятися їй, – хтозна [1, с. 64];*

*Не п'ю бордо і не роблю зусилля,
щоб натяк на взаємність завиднів
і щоб, як всі джентльмени, тандж надбати,
я скнарою тепер волю стати [1, с. 64];*

А я – філософ... [1, с. 65].

Письменник є сполучною ланкою між автором-оповідачем і ліричним героєм. Ліричний герой стоїть поза сюжетом роману, але він бере участь в іншому сюжеті реального життя. У ньому відображена жива зовнішність Дж.Байрона у всій неповторності його індивідуальних рис.

Як відомо, Дж.Байрон був досить освіченою людиною, блискучим поетом, знавцем історії. У поемі „Дон Жуан” він не соромиться підкреслити свої знання, кмітливість:

*„Краса – красі!” (Цитатою меткою
люблю знання підкреслити свої! [1, с. 70].*

Коли автор висловлює своє невдоволення вчинками Джулії, на сторінках поеми лунають життєві чоловічі поради, Дж.Байрон навіть радить жінкам дотримуватись певної тактики:

*Та коли б хтось, скажімо, перед шлюбом
їй, як коханець, був би до душі,
то доброчесна жінка навіть з любим
не переступить певної межі!
Коли б він навіть виявився грубим,
йому сказати можна: ми чужі! –
поклавши край нахабнику тим самим.
...Ось тактика, яку я раджу дамам [1, с. 29].*

В О.Пушкіна, на відміну від Дж.Байрона, автор – творець роману, що прискорює або вповільнює розвиток дії, визначає співвідношення сюжетних ліній, їхній малюнок, а також особливості побудови твору:

*Я думал уж о форме плана
И как героя назову;
Покамест моего романа
Я кончил первую главу;*

*Пересмотрел все это строго:
Противоречий очень много,
Но их исправить не хочу.
Цензуре долг свой заплачу
И журналистам на съеденье
Плоды трудов моих отдам... [7, с. 27-28].*

О.Пушкін є одним із персонажів роману. Автор відкрито вступає в прямі й опосередковані контакти з іншими героями, відкрито висловлює своє ставлення до них:

*Но полно. Мне пора заняться
Письмом красавицы моей;
Я слово дал, и что ж? ей-ей
Теперь готов уж отказаться [7, с. 56].*

О.Пушкін посвячує читачів у секрети побудови „Євгенія Онегіна” і розвитку його сюжету. У вступі, говорячи, що цей роман – „небрежный плод моих забав”, він сподівається, що „в Лете не потонет Строфа, слагаемая мной” [7, с. 5]. Автор протягом усього твору не перекриває своєю поведінкою своїх героїв, не відправляє їх на другий план. У першій главі автор виступає в ролі доброго „приятеля” Онегіна. Інколи він навіть витісняє свого героя, приписуючи йому свої думки та почуття:

*Я был озлоблен, он угрюм;
Страстей игру мы знали оба;
Томила жизнь обоих нас...
В обоих сердца жар угас;
Обоих ожидала злоба
Слепой Фортуны и людей
На самом утре наших дней... [7, с. 22].*

На думку А.Л. Слоніньського, це біографія самого О.Пушкіна, яка не стосується Онегіна, тому що того не переслідувала в юності „злоба слепой Фортуны и людей” [8, с. 313]. Навпаки, у світі його зустріли привітно:

...Свет решил, Что он умен и очень мил...[7, с. 7].

Тож бачимо, що образ автора у поемі „Дон Жуан” – самостійна дійова особа. Дж.Байрон не просто дає читачеві звичайний коментар до подій, що відбуваються. Автор бере активну участь у долі свого героя, нібито спостерігаючи за ним, іноді співчуваючи Дон Жуанові, а іноді глузуючи над його вчинками, у кожному окремому епізоді висвітлюючи або його позитивні, або негативні риси. В О.Пушкіна, як і у Дж.Байрона, образу автора відведена значна роль у творі. Автор виступає одним із головних героїв роману, поет відкрито коментує дії героїв, висловлює своє ставлення до перебігу подій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байрон Дж. Дон-Жуан / Дж. Байрон ; [пер. з англ. С.Голованівського]. – К., 1985.
2. Белинский В.Г. Сочинения Александра Пушкина // Избранные литературно-критические статьи. – К., 1976. – С. 33-72.
3. Елистратова А.А. Байрон / А.А. Елистратова. – М., 1956.
4. Жирмунский В.М. Байрон и Пушкин. Пушкин и западные литературы / В.М. Жирмунский. – Л., 1978.
5. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці, 2001.
6. Літературознавчий словник-довідник / [уклад. Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін.] – К., 1997.
7. Пушкин А.С. Избранные произведения: в 2 т. / А.С. Пушкин. – Т.2. – М., 1970.
8. Слонимский А.Л. Мастерство Пушкина / А.Л. Слонимский. – М., 1963.

Виктория Тарасова

ОБРАЗ АВТОРА В «ДОН ЖУАНЕ» ДЖ. БАЙРОНА И «ЕВГЕНИИ ОНЕГИНЕ» А. ПУШКИНА

Статья посвящена компаративному анализу образа автора в поэме Дж.Г. Байрона «Дон Жуан» и романе А.С. Пушкина «Евгений Онегин», рассматривается влияние жанрово-композиционных особенностей данных произведений на формирование образа автора.

Ключевые слова: образ автора, сюжет, герой, жанр, типологичность, своеобразие.

Viktoriya Tarasova

THE IMAGE OF AUTHOR IN “DON JUAN” BY J. BYRON AND “EVHENIY ONYEGIN” BY A. PUSHKIN

The article is dedicated to the comparative analysis of the image of the author in Byron's poem “Don Juan” and in the novel “Evheniy Onegin” written by O.Pushkin. It is considered the influence of genre and compositional peculiarities of the given writing on the image of the author formation.

Key words: image of the author, plot, hero, genre, typology, peculiarity.

Одержано 16.04.09 р., рекомендовано до друку 25.08.09 р.